

Dr. Öğr. Üyesi
Özlem YILDIRIM KIRIŞ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8901-4190>

Recep Tayyip Erdoğan
Üniversitesi, Fen Edebiyat
Fakültesi, Tarih Bölümü,
ozlem.yildirim@erdogan.
edu.tr

Başvuruda bulundu. Kabul edildi.
Applied Accepted

Eser Geçmişi / Article Past: 15/03/2023 20/03/2023

Araştırma Makalesi

DOI: <http://dx.doi.org/10.21551/jhf.1265358>

Research Paper

Orjinal Makale / Original Paper

Demokrat Parti Döneminde 30 Ağustos Zafer Bayramı Algısı (1950 - 1960)

*Perception of August 30 Victory Day during in the Democrat
Party Period (1950 - 1960)*

Öz

Mustafa Kemal Paşa'nın başkomutanlık görev süresi 20 Temmuz 1922'de Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından süresiz şekilde uzatılmıştır. Taarruz hazırlıkları büyük bir gizlilik içerisinde sürdürülmüş ve 26 Ağustos 1922'de kesin taarruz emri verilmiştir. Türk birlikleri ile Yunan birlikleri arasında 28 Ağustos - 30 Ağustos arasında şiddetli çatışmalar meydana gelmiştir. 30 Ağustos'a kadar devam eden mücadelede Yunan kuvvetleri Dumlupınar'ın kuzeyinde Aslıhanlar bölgesinde yok edilmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın yönettiği bu muharebeye Başkomutanlık Meydan Muharebesi denilmiştir. Yunan ordusu bu savaş sonucunda büyük oranda kayıp vermiş ve çok sayıda Yunan askeri esir düşmüştür. Türkiye tarihinin önemli dönüm noktalarından birisi olan 30 Ağustos Zaferi her dönem olduğu üzere Demokrat Parti döneminde de çeşitli etkinliklerle kutlanmıştır. Bu çalışmada, 30 Ağustos Zafer Bayramı'nın yıl dönümü kutlamaları çerçevesinde Demokrat Parti dönemi 30 Ağustos Zafer Bayramı algısı değerlendirilmiştir.

Demokrat Parti dönemi 30 Ağustos Zafer Bayramı yıl dönümlerinde başta İstanbul, Ankara, İzmir olmak üzere yurdun her yerinde şehirler bayraklarla süslenmiş, gece de elektrikle aydınlatılmıştır. Törenlerde günün anlam ve önemini belirten konuşmalar yapılmış, gazetelerde yer bulan haberlerde ya da gönderilen tebrik mesajlarında Büyük Taarruz'la ilgili bilgiler verilmiş ve zaferin önemi vurgulanmıştır. Öğrenciler, askerî birlikler ve halk tarafından törenlere büyük bir katılım sağlanmış kamuoyunda bu tarihî gün saygı, takdir ve büyük bir minnetle kutlanmıştır. Başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere Millî Mücadele'nin kahramanlarına duyulan saygı ve Türk milletinin elde ettiği kazanımlar merasimlerde sıklıkla vurgulanan hususlar olmuştur. Yapılan konuşmalar ve basında yer alan haberlerde 30 Ağustos zaferinin Türk milletine layık olduğu hürriyet ve egemenliği kazandırdığı vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kemal Atatürk, 30 Ağustos, Demokrat Parti, Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Savaşı, Millî Mücadele.

ATIF: KIRIŞ, Özlem Yıldırım, "Demokrat Parti Döneminde 30 Ağustos Zafer Bayramı Algısı (1950 - 1960)", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 9/1 (Mart 2023), s. (1-22)

CITE: KIRIŞ, Özlem Yıldırım, "Perception of August 30 Victory Day during in the Democrat Party Period (1950 - 1960)", *Journal of History and Future*, 9/1 (March 2023), pp. (1-22)

Screenedturnitin

Abstract

Mustafa Kemal Pasha's term of duty as Commander-in-Chief was extended indefinitely by the Turkish Grand National Assembly on July 20, 1922. The preparations for the attack were carried out in high secrecy, and on August 26, 1922, the order for the decisive attack was given. Violent conflicts took place between Turkish troops and Greek troops between August 28 and August 30. By August 30, Greek forces were defeated in the Aslıhanlar region in the northern part of Dumlupınar. This battle, led by Mustafa Kemal Pasha, was called the Field Battle of the Commander-in-Chief. As a result of this battle, the Greek Army suffered heavy losses and many Greek soldiers were captured. The Victory of August 30th, one of the most important turning points in Türkiye's history, was also celebrated with various events during the Democrat Party period, as in every other period. The present study evaluates the perception of the August 30th Victory Day within the Democratic Party period within the framework of the August 30th Victory Day anniversary ceremonies.

During the Democrat Party period, on the anniversaries of August 30 Victory Day, all cities in the country, especially Istanbul, Ankara, and Izmir, were decorated with flags and lit up at night with electricity. During the ceremonies, there were addresses expressing the meaning and importance of the day, information about the Great Offensive was given in the newspapers or in the congratulatory messages sent, and the importance of the victory was emphasized. Students, military units, and the public participated in the ceremonies, and everyone celebrated this historic day with respect, appreciation, and great gratitude. Respect for the heroes of the National Struggle, especially Mustafa Kemal Atatürk, and the achievements of the Turkish nation were frequently emphasized in the ceremonies. In the speeches and the news in the press, it was emphasized that the victory of August 30th gave the Turkish nation the freedom and sovereignty it deserved.

Keywords: Mustafa Kemal Atatürk, August 30, Democrat Party, the Battle of the Commander-in-Chief and the Great Offensive, National Struggle.

Giriş

Mustafa Kemal Paşa'nın başkomutanlık görev süresi 20 Temmuz 1922'de TBMM tarafından süresiz şekilde uzatılmış ve 1922'nin Temmuz ayı sonlarında ordu eksiklerini tamamlamıştır.¹ Mecliste 'ki 4 Ağustostaki görüşmelerde Mustafa Kemal'in ordunun başına geçmesi istenmiş Mustafa Kemal ise Başkomutanlıktan beklenen neticenin alınabilmesi için onun geniş yetkilerle donatılması gerektiğini açıklamış ve TBMM'den bu yetkilerin belirli bir süre için verilmesini istemiştir. Bunun üzerine 5 Ağustos 1921'de Başkomutanlık Yasası kabul edilmiş, Meclis 'başkomutanlık' görevini kendi adına Mustafa Kemal'e vermiştir.²

1 Halil İbrahim İnal, *Milli Mücadele Tarihi*, 1. Basım, Nokta Kitap Yay., İstanbul 2008, s.485, 486.

2 Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 2. Kitap, 5. Basım, Bilgi Yay., Ankara 2017, s.250, Bkz. Başkomutan, ordunun gücünü yükseltme, sevk ve yönetimi daha da güçlendirmek hususunda TBMM'nin buna ilişkin sorumluluklarını Meclis adına kullanabilecekti. Bu görev ve haklar üç ay için geçerli olacak ancak süre dolmadan da söz konusu görev ve yetkiler geri alınabilecekti, Turan, a.g.e., s.250.

Mustafa Kemal Paşa ordunun taarruz hazırlıklarını gizlilik içerisinde sürdürmüştür.³ Türk ordusu Sakarya Savaşı sonrası bir yıl süren hazırlığın ardından son taarruza girişmiştir.⁴ Büyük Taarruz için son direktiflerini veren Mustafa Kemal Paşa, Ankara'ya dönmüş ve 20 Ağustos'a kadar çalışmalarına orada devam etmiştir. 20 Ağustos'ta gizlice cephe karargâhının bulunduğu Akşehir'e gelmiş; Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak, Cephe Komutanı İsmet Paşa ve diğer komutanlarla taarruzun tüm ayrıntıları gözden geçirilmiştir. Hazırlıkların tamamlanmasının ardından 26 Ağustos 1922'de kesin taarruz emri verilmiştir.⁵ Kazım Özalp, Büyük Taarruz öncesi durumu "Millî Mücadele" isimli eserde şu sözlerle anlatmaktadır:

*"Ordumuzun kuvveti Yunan Ordusuna yakın bir dereceye gelmişti. İki yüz bin Yunan tüfeğine karşılık yüz seksen bin tüfeğimiz vardı. Hafif makinalı tüfek Yunanlılarda üç bin iki yüz, bizde ise iki bin idi. Ağır makinalı tüfek Yunanlılarda bin, bizde sekiz yüz; top Yunanlılarda üç yüz elli, bizde üç yüz idi. Yunanlıların on uçağına karşılık bizim beş uçağıımız vardı."*⁶

İki ordu arasında insan, silah, araç ile gereç sayıları mukayese edildiğinde insan ve tüfek mevcutları birbirine yakın ancak hafif ve ağır makinalı tüfek, top, uçak ile motorlu araçlar Yunan ordusunda fazladır. Süvari sayısı bakımından ise Türk ordusu üstün vaziyettedir.⁷ Türk Ordusunun üstün tarafı sahip olduğu moral gücü, azim ve iradesidir.⁸ 26 Ağustos günü sabaha karşı 4.30'da başlaması planlanan taarruz sis nedeniyle 5.30'da başlamıştır.⁹ Türk birlikleri ile çekilen Yunan birlikleri arasında 28 Ağustos-30 Ağustos sabahı arasında yer yer şiddetli çatışmalar meydana gelmiş; Yunan birliklerinin, Türk ordusunun takibinden kurtulamaması mevzi almalarına engel olmuştur.¹⁰ 30 Ağustos'a kadar devam eden mücadelede Yunan kuvvetleri, 2. ve 1. ordularla kuzeyden ve batıdan süvari kolorduları tarafından kuşatılarak Dumlupınar'ın kuzeyinde Aslıhanlar bölgesinde yok edilmiştir. 30 Ağustos günü Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın yönettiği bu muharebeye "Başkomutan Meydan Muharebesi" denilmiştir. Bu savaşla Yunan ordusunun asli kuvvetleri yok edilmiştir.¹¹ Taarruz'un ikinci günü Afyon düşman işgalinden kurtarılmıştır.¹² Mustafa

3 İnal, a.g.e., s.485, 486.

4 Mete Tunçay, v.d., *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908- 1980*, Cem Yay., İstanbul 1990,s.73.

5 Osman Akandere, v.d., *Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Eğitim Yay., Konya yy yok. s.173.

6 Kâzım Özalp, *Milli Mücadele (1919-1922)*, Türk Tarih Kurumu Yay., 4. Basım, Ankara 1998, s.233, Bkz. *Her iki tarafın gücü şu şekilde idi: Yunan Kuvvetleri: 6564 subay, 218.000 er, 83.000 tüfek, 1.300 kılıç, 3.113 hafif makinalı tüfek, 1.280 ağır makinalı tüfek, 418 top ve 50 uçak. Türk kuvvetleri: 8659 subay, 199.283 er, 100.352 tüfek, 2.025 hafif makinalı tüfek, 839 ağır makinalı tüfek, 5000 kılıç, 340 top ve 8 uçaktan ibaretti*, Durmuş Yalçın v.d., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Atatürk Araştırma Merkezi Ankara 2004, s.308, 311.

7 Emel Engin, Vahdettin Engin, *Sorularla Milli Mücadele Tarihi*, 1. Basım, Yeditepe Yay., İstanbul 2019, s.200.

8 Murat Köylü, *Kurtuluşun Gölgedeki Kahramanları*, 1. Basım, Fark Yayınları, Ankara 2007, s.351.

9 İnal, a.g.e., s.486.

10 İnal, a.g.e., s.491.

11 Akandere v.d., a.g.e.,s.173.

12 Osman Özsoy, *Kurtuluş Savaşı (1918 -1923)*, Timaş Yay., 2. Basım, İstanbul 2007, s.392.

Kemal Paşa, yapılan onca fenalıklarına rağmen esir generali ve diğer askerleri nezaketle karşılamıştır. 30 Ağustos günü düşman ordusu her taraftan sarılarak hezimete uğratılmıştı. Yunan ordusu ölü, yaralı ve kısmen de esir olmak üzere büyük bir yenilgi yaşamıştır. Savaş ve sonrası takip sürecinde Yunanlılardan binlerce esir alınmıştır. Bu esirler arasında 8 Eylül’de bütün karargâhı ile esir düşen Yunan Orduları Başkomutanı General Trikopis¹³ ve 2. Kolordu Kumandanı General Diyenis ile birlikte yüksek rütbeli birçok kumandan da vardır.¹⁴

Trikopis hatıratında o günlere dair şunları yazmıştır: “*Erzak bitmiş bulunuyordu. Piyade cephanesi noksan hissediliyordu. 9. Tümenin cephanesi tamamen bitmişti. Hiçbir tümen ve kolordunun telsiz telgrafları işlemiyordu... Derin bir vadide büyük bir karışıklık meydana gelmiş ve başlayan panik, bütün birliklere sirayet etmişti.*”¹⁵ Batı cephesinde 23. Tümen Kurmay Başkanlığı görevini yapan Fahri Belen ‘Türk Kurtuluş Savaşı’ adlı eserinde Trikopis’le ilgili şu ifadelerle yer vermiştir:

“*Trikopis raporunda Başkumandanlık Muharebesine katılan beş Yunan tümenin umumi mevcudunu 10 -15 bin kadar göstermektedir. Aslıhanlardan yaptığımız gözetlemeye göre, biz onun kuvvetlerini 20-30 bin kişi tahmin etmekteyiz. Yunan kumandanlarının raporlarında kuvvetleri az bildirerek kendilerini mazur göstermek ve hatalarını astlarına ve erlere yüklemek meylli görülmektedir*” demiştir.¹⁶

Türk ordusunun, Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi sona erdiğinde 2.542’ü şehit, 9977’si yaralı ve 101’i esir olmak üzere 12.621 kişi zayıyatı olmuştur. Yunan ordusu ise yüz bin civarında büyük bir kayıp vermiştir.¹⁷

Fahri Belen’in komuta ettiği 23. Tümen, Başkomutanlık Meydan Savaşı’nda Yunan ordusunun kaçış hattını kesen, Yunan Başkomutanı Trikopis’i tutsak eden ve Yunan ordusundan geriye kalanları teslim alan tümendi.¹⁸ Meydan savaşı sonrası bölgeyi gezen Mustafa Kemal Paşa; düşmanın ağır yenilgisini, savaş alanında bırakılan silah, cephane ve savaş malzemesini, ölülerini, esirlerin kafilelerle geriye götürülmesini görerek çok duygulanmış ve yanındakilere ‘Bu manzara insanlık için utanç vericidir. Ama biz burada vatanımızı savunuyoruz. Sorumluluk bize ait değildir.’ demişti.¹⁹ Geri çekilen Yunan birlikleri 31 Ağustos’ta Uşak, 2 Eylül’de Alaşehir, 5 Eylül’de Turgutlu, 6 Eylül’de Manisa’yı yakmışlar ve önlerine çıkan Türkleri öldürmüşlerdi. Yunan vahşetini önlemek için hızla harekete geçen Türk ordusu birer gün arayla bu şehirlere girerek bölgeleri Yunan işgalinden kurtarmıştı.²⁰ Büyük Taarruz Fransız kamuoyu için de beklenmedik bir

13 Akandere v.d., a.g.e.,s.173.

14 İsmet İnönü, *Hatıralar*, Yay. Haz. Sabahattin Selek, Bilgi Yay., 2. Basım, Ankara 2006, s.279.

15 Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam Mustafa Kemal (1919-1922)*, 28. Basım, Cilt:II, Remzi Kitabevi, İstanbul 2011, s.483, 484.

16 Fahri Belen, *Türk Kurtuluş Savaşı*, Yay. Haz. Enis Şahin, Yeditepe Yay., 2. Baskı, İstanbul 2020, Edt. Nihal Metin, s.461.

17 Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, Pozitif Yayınları, İstanbul, s.360, Engin, a.g.e., s.204.

18 Belen, a.g.e., s.17.

19 İnal, a.g.e., s.492.

20 Hüseyin Alpaslan, *Milli Mücadele Döneminin Mihenk Taşları*, 1. Basım, Gece Kitaplığı, Ankara 2021,

durum olmuştu. Fransız kamuoyu Türk ordusunun gittikçe güçlendiğini bilmekle birlikte savunmanın bırakılıp bir taarruza geçebileceğini düşünmemişti.²¹

Mustafa Kemal Paşa, o gün Aslıhanlar-Çal mevkiindeki savaşları cephenin en ön çizgisine kadar çıkararak yönetmiş; bu nedenle Cephe Komutanı İsmet İnönü bu savaşa “Başkomutanlık Meydan Savaşı” ismini vermişti. Mücadele sonucu İzmir yolu açılmış, Başkomutan Mustafa Kemal Paşa da 1 Eylül’de birliklerine “İlk hedefiniz Akdeniz’dir. İleri!” emrini vermişti. Uşak ve Kütahya’yı düşman işgalinden kurtaran Türk birlikleri ertesi gün Eskişehir’e ulaşmıştı.²² Bu muharebede 15 günde 450 kilometre mesafe kat eden Türk ordusu 9 Eylül 1922 sabahı Türklerin sevinç gösterileri arasında İzmir’e girmişti. İzmir’in yaklaşık 3 yıl 4 ay süren esareti son bulmuştu.²³ Mustafa Kemal Paşa 9 Eylül’de İzmir’e geldiğinde kendisine İsmet ve Fevzi paşalar eşlik etmişti.²⁴ Fransızlarla bir görüşme yapan Mustafa Kemal Paşa, 23 Eylül 1922’de İtilaf Devletleri Dışişleri Bakanları imzalı bir nota aldı. Bu notada iki önemli husus yer almıştı. Bunlardan ilki askerî harekâtın durdurulmasıyla, diğeri de barış konferansı ile ilgiliydi.²⁵ Buna göre Mudanya ve İzmit’te bir toplantı teklifi yapılmıştı. 29 Eylül 1922’de Mustafa Kemal Paşa, bu notaya verdiği kısa cevapta Mudanya Konferansı’nı kabul ettiğini bildirmişti.²⁶ Bunu takip eden günlerde işgal altında bulunan şehir ve kasabalar tek tek düşman işgalinden kurtarılmış ve 11 Ekim 1922’de Mudanya Mütarekesi’nin imzalanmasıyla Batı cephesindeki askerî harekât tamamen son bulmuştu.²⁷ 30 Ağustos 1922’de üç buçuk senelik zorlu bir mücadelenin ardından Türk milleti ebedî varlığını yeniden göstermiş ve bütün dünyaya yeni bir devlet felsefesi armağan etmişti.²⁸

1. İsmet İnönü Dönemi 30 Ağustos Zafer Bayramı Günleri (1939 -1945)

İsmet İnönü döneminde 30 Ağustos Zafer Bayramı günleri yurt genelinde tertip edilen çeşitli etkinliklerle kutlanmıştır. Başkomutanlık Meydan Muharebesi’nin 18’inci yıl dönümü sebebiyle CHP Erzurum Milletvekili Ahmet Fikri Tüzer tarafından Halkevi ve Halkodası başkanlıklarına yazılan yazıda 30 Ağustos günü halkevlerinde, halkodalarında, parti merkezlerinde toplantılar tertip edileceği bildirilmiştir. 30 Ağustos Başkomutanlık Meydan Muharebesi zaferinin millete sağladığı feyizli neticeler ve istikbal hakkında konuşmalar yapıp konferanslar verileceği aktarılmıştır.²⁹ Ayrıca Başkomutanlık Meydan Muharebesi’nin 18’inci yıl dönümü nedeniyle 30 Ağustos’ta Dumlupınar’da Meçhul Asker Abidesi önünde yapılacak tören programına dair bilgi verilmiştir.³⁰ Gümüş Nahiyesi Halkodasında yapılan 30 Ağustos kutlamalarına ilişkin olarak CHP Genel Sekreterliğine

s.126.

21 Yalçın, v.d., s.312.

22 İnal, a.g.e., s.492.

23 Alpaslan, a.g.e., s.126.

24 Rahmi Akbaş, *Mareşal Fevzi Çakmak*, Ötüken Yay., İstanbul 2008, s. 283, 284.

25 Kemal Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, Bugünkü Dille Yay. Haz: Zeynep Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2005, s.460.

26 Rahmi Akbaş, *Mareşal Fevzi Çakmak*, Ötüken Yay., İstanbul 2008, s. 283, 284.

27 Mehmet Evsile, *Milli Mücadele Tarihi*, 1. Basım, Etüt Yay., Samsun 2012, s.83.

28 BCA, (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi), 490.1.0.0./1134.137.1/2.

29 BCA, 30.10.0.0/198.353.20/2.

30 BCA, 30.10.0.0/198.353.20/3.

gönderilen yazıda Zafer Bayramı'nın 19'uncu yıl dönümünün kalabalık bir halk kitlesi huzurunda kutlandığı bildirilmiştir. Halkodası mensupları tarafından günün anlam ve önemini belirten konuşmalar yapılmış, Millî Şef İsmet İnönü'ye ve orduya bağlılık dile getirilmiştir. Etkinlikler çerçevesinde gündüz davul ve çalgılar çaldırıldığı, gece de halkodası önünde meşale yaktırılarak millî oyunlar oynatıldığı belirtilmiştir. İkinci gece halkodasındaki gazilere kahramanlık hikâyelerinin anlatıldığı ve kahramanlık menkıbelerine dair eserlerin okunarak halkın millî duygularının yükseltildiği ifade edilmiştir.³¹

30 Ağustos Zafer Bayramı'nın 22'nci yılı dolayısıyla Ankara Halkevi'nde coşkulu bir tören tertip edilmiştir. Büyük bir kitlenin eşlik ettiği törene saat 16.30'da İstiklal Marşı ile başlanmıştır. Türk Hava Kurumuna ait bir filo Ankara'da gösteri uçuşları yapmıştır. Bayram münasebetiyle vekillikler ve çeşitli müesseseler tarafından Zafer Anıtı'na ve Atatürk Bulvarı'ndaki Atatürk Anıtı'na çelenkler konulmuştur.³² Bayram nedeniyle erken saatlerden itibaren halk sokaklara dökülmüş, bayraklarla donanan sokak ve meydanlarda hava kararınca kadar sevinç içinde dolaşmıştır. Halkevi ve halkodalarında düzenlenen törenlerde konuşmacılar günün anlamına ilişkin konuşmalar yapmışlardır.³³

CHP Genel Sekreteri Trabzon Milletvekili Ahmet Faik Barutçu tarafından 16.08.1946 tarihli bir genelge yayınlanmıştır. Genelgede Başkomutanlık Meydan Muharebesi'nin 24'üncü yıl dönümü nedeniyle 30 Ağustos 1946 Cuma günü Dumlupınar'da Zafer Anıtı'nda yapılacak tören programının, milletin en geniş ölçüde katılmasını sağlamak üzere belli esaslara göre değiştirildiği bildirilmiştir. Yapılacak tören programına dair bilgi verilmiştir.³⁴

2. DP İktidarının İlk Yıllarında 30 Ağustos Zafer Bayramı Günleri (1950-1954)

1950 yılında yapılan genel seçimler sonucunda Demokrat Parti (DP) iktidara gelmiştir. Demokrat Parti'nin on yıl devam edecek olan iktidarında Celal Bayar cumhurbaşkanı, Adnan Menderes başbakan olarak görev almışlardır. Demokrat Parti döneminde Zafer Bayramı kutlamaları heyecan ve coşkuyla kutlanmaya devam etmiştir. Türk ordularının birçok zafer kazandığı bir ay olan Ağustos ayı, Türk tarih sahnesindeki yerini almıştır.³⁵ O günlerden birisi olan 30 Ağustos Zafer Bayramı'na Cumhuriyet tarihi boyunca her dönem ayrı bir önem ve değer verilmiştir. Demokrat Parti döneminde de her yıl yapılan çeşitli etkinlik ve törenlerle bu önemli gün kutlanmıştır. Demokrat Parti iktidarının ilk yılı olan 1950 yılında zaferin 28'inci yıl dönümü devlet erkânı ve halk kitlelerinin katılımıyla coşkulu bir şekilde gerçekleşmiştir. Zafer Bayramı'nın yıl dönümü Milliyet gazetesinde "Zafer Bayramı Kutlu Olsun" başlığıyla verilmiştir. Haberde, "Türk milletinin bu mutlu günü kutlamanın bahtiyarlığını yaşadığı" ifade edilerek Türk devletinin bağımsız bir şekilde dünyadaki yerini muhafaza edebilmesinin 28 yıl önce bugün gerçekleştirildiği belirtilmiştir. Başkomutanlık Meydan Muharebesi'nin, başta Atatürk olmak üzere kadınlı, erkekli genç, yaşlı tüm Türk milletinin yekpare bir kütle hâlinde tarihe eşsiz bir kahramanlık destanı olarak geçen ve uzun yıllar süren Millî Mücadele'nin nihai sonucunu tayin eden

31 BCA, 490.1.0.0/23.118.4/1.

32 BCA, 490.1.0.0/ 1134.137.1/12.

33 BCA, 490.1.0.0./1134.137.1/18.

34 BCA, 30.1.0.0/42.249.11/11.

35 Engin, a.g.e., s.208.

gün olduğuna vurgu yapılmıştır. 30 Ağustos'ta başlayan meydan muharebesiyle Türk'ün makûs talihini yendiğine değinilerek Atatürk'ün “*Düşmanı Anadolu'nun harimi ismetinde boğacağız, ordular hedefiniz Akdeniz'dir.*” emrinin dört günde âdeta bir mucize şeklinde yerine getirildiği ifade edilmiştir. Her yıl coşkulu bir heyecanla kutlanan zaferin milletin siyasi olgunluğunu ispat ettiği 14 Mayıs seçimlerinin verdiği emniyet ve huzur havası içinde tesis edildiği dile getirilmiştir. 30 Ağustos Zafer Bayramı münasebetiyle her yıl olduğu üzere yurdun her tarafında bilhassa İstanbul ve Ankara'da resmigeçit törenleriyle bu anlamlı günün kutlanacağı duyurulmuştur.³⁶ İstanbul Taksim'de büyük bir resmigeçit töreni yapılacağı bildirilmiştir.³⁷ Ali Naci Karacan, “30 Ağustos'un Manası” başlığıyla kaleme aldığı yazısına “Bugün 30 Ağustos, Türk milletinin zafer, kurtuluş ve istiklal günüdür.” sözleriyle başlamıştır. Karacan, yazısında “30 Ağustos topyekûn seferber olan milletimizin kanı pahasına ve Atatürk gibi eşsiz bir kumandanın dâhiyane sevk ve idaresi ve kahramanlığıyla kazanılmıştır.” sözleriyle büyük mücadelenin kazanılmasında Atatürk öncülüğünde verilen millet özverisine vurgu yapmıştır.³⁸

Gerçekleşecek tören programıyla ilgili olarak Zafer Bayramı kutlamalarının İstanbul'da saat 9.30'da Vali Gökay'ın başkanlığında belediye ve vilayet erkânından oluşan bir heyetin İstanbul Komutanı'na ziyaret ve tebriklerde bulunmasıyla başladığı aktarılmıştır. Birinci Ordu Müfettiş Vekili Şükrü Kanatlı yanında komutanlar ve Vali Dr. Gökay ile Taksim Meydanı'na gelerek resmigeçide katılarak askerî birlikleri teftiş etmiştir. Bandonun çaldığı İstiklal Marşı'nın ardından meydana direğe Türk bayrağı çekilmiş ve abideye çelenkler konulmuştur. Tuğgeneral Tahsin Çelebi Can söz alarak günün tarihçesini yapmış ve 30 Ağustos Zaferi'ni kazanan ordunun memleket müdafaası yolunda daha birçok zaferler kazanmaya hazır ve muktedir olduğunu belirtmiştir. Vali, ordu müfettiş vekili ve askerî erkânın şeref tribününe geçmelerinin ardından resmigeçit başlamıştır. Taksim Meydanı'nı dolduran on binlerce İstanbullu kahraman, ordunun geçişini takdir ve heyecanla alkışlamıştır. Aynı gece fener alayları tertip edilmiş, bir askerî birlik meşalelerle İstanbul'dan Beyoğlu'na bir yürüyüş gösterisi yapmıştır.³⁹

Ankara'daki törenler saat 8.30'da Genelkurmay Başkanı Nuri Yamut, beraberinde askerî erkân ve yüksek subaylarla birlikte Atatürk'ün kabrine çelenk konulup saygı duruşunda bulunmasıyla başlamıştır. Aynı saatte Yedek Subay Okulu kıtası Atatürk'ün Orduevi önündeki heykeline, Harp Okulu alayı Ulus meydanındaki Atatürk anıtına,

36 “Zafer Bayramı Kutlu Olsun”, *Milliyet*, 30 Ağustos 1950, s.1.

37 “30 Ağustos Zafer Bayramının 28'nci Yıldönümü”, *Son Posta*, 30 Ağustos 1950, s.1.

38 Ali Naci Karacan, “30 Ağustos'un Manası”, *Milliyet*, 30 Ağustos 1950, s.1, Mustafa Kemal Atatürk Nutuk'ta Başkomutanlık Savaşına dair şunları söylemiştir: *Efendiler, 26/27 Ağustos günlerinde, yani iki gün içinde, düşmanın Karahisar'ın güneyinde 50 ve doğusunda 20, 30 kilometre uzunluğundaki müstahkem cephelerini düşürdük. Yenilen düşman ordusunun bütün kuvvetlerini, 30 Ağustos'a kadar Aslıhanlar yöresinde kuşattık. 30 Ağustosta yaptığımız savaş sonunda (buna Başkomutan Muharebesi adı verilmiştir), düşmanın ana kuvvetlerini yok ettik, esir aldık. Düşman ordusunun Başkomutanlığını yapan General Trikopis esirler arasına girdi. Demek ki tasarladığımız kesin sonuç, beş günde alınmış oldu. 31 Ağustos 1922 günü ordularımız ana kuvvetleriyle İzmir'e doğru yol alırken, diğer birlikleriyle de düşmanın Eskişehir ve kuzeyinde bulunan kuvvetlerini yenmek üzere ilerliyorlardı.*” Atatürk, a.g.e., s.456.

39 “30 Ağustos Zafer Bayramı Bu Yıl Yurtta Bugünün Manasıyla Mütenasip Bir Şekilde Kutlandı”, “İstanbul'da Merasim”, “Motorize Kıtaların Geçiş Heyecanla Takip Edildi”, *Milliyet*, 31 Ağustos 1950, s.1, 5.

Muhafız Kıtası da Etnografya Müzesi önündeki heykeline törenle çelenkler bırakmışlardır.⁴⁰ Genelkurmay Başkanlığının şeref salonunda tebrik töreninin yapıldığı bilgisi verilerek Genelkurmay Başkanı Nuri Yamut tebrikleri kabul etmiştir. Tebrik merasiminin bitiminin ardından Genelkurmay Başkanı ve tebrik merasimine iştirak eden heyet, hipodroma gitmek üzere hareket etmişlerdir. Hipodromda şeref tribününde Başbakan Adnan Menderes ve bakanlar, Genelkurmay Başkanı, kara, hava ve deniz kuvvetleri komutanları, tebrik törenine katılan heyet yer alırken şeref tribününün altında yabancı devlet ateşemiliterleri hazır bulunmuştur. Yapılan konuşmalarda bilhassa tarih boyunca hür yaşamış Türk milletinin mücadele kudretini gösterdiği, Türk ordusunun bugün ve yarın cumhuriyetin temeli olan 30 Ağustoslar yaratabilecek kudrette olduğu ve büyük zaferleri ancak büyük milletlerin kazandığı anlatılmıştır. Daha sonra resmigeçit başlamış; bir süvari alayı, zırlı birlikler ve tank alayının geçişiyle tören sona ermiştir.⁴¹ Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü tarafından alınan kararla Pathe News, Warners Brothers ve Paramount Aktualite haber filmleri merkezi muhabirlerinin çektikleri Zafer Bayramı resmigeçidine ait filmlerin banyo yapılmak üzere yurt dışına çıkarılmasına izin verilmiştir. Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından imzalanan karar yazısında;

“Pathe News ve Warners Brothers haber filmleri muhabiri Evangel S. Siotis ile Paramount Aktualite filmleri muhabiri Robert Hecox tarafından çekilen 30 Ağustos zafer bayramı resmi geçidine ait filmlerin banyo edilmek üzere memleket dışına çıkarılmasına izin verilmesi; İçişleri Bakanlığının 8/9/1950 tarihli ve 91124-39/46901 sayılı yazısı üzerine, filmlerin ve film senaryolarının kontrolüne dair tüzüğün 34 maddesine göre, Bakanlar kurulunca 14/9/1950 tarihinde kararlaştırılmıştır” ifadelerine yer verilmiştir.⁴²

Necmeddin Sadak tarafından kaleme alınan “Bizi Affet” başlığıyla yer verilen köşe yazısında 30 Ağustos Zafer Günü’ne dair şu düşüncelere yer verilmiştir:

“Büyük adına izafe edilen bu eşsiz zafer, yeni Türkiye kuruluşunun ilk günüdür. Yenilmiş, bölünmüş, her parçası ayrı ayrı işgal altına alınmış, karanlık günleri bitmeyecek sanılan vatanda ilk ümit güneşi bugün doğmuştu. Bu zafer hürriyet ve istiklalin başlangıcı oldu. Millet in şerefini, haysiyetini böyle bir günde, o meydan muharebesinde sen kurtardın. Bugün Türkiye diye, varlığına ve kuvvetine inanılan, itibar gören hür ve müstakil bir devlet varsa onun temeli, sonsuz yoksunluklar, en uygunsuz şartlar içinde, ardi arkası kesilmeyen türlü pusular, ihanetler ortasında hazırladığın bu büyük zaferdir. Bu zaferi otuz seneye varıyor, her yıldönümünde heyecanla kutladık. Bütün millet, sağlığında senin önünde ve sonra da ebedi hatıran huzurunda hep şükranla eğildi. Yendiğin çok kuvvetli düşmanlar yüksek dehana edebi tarihi armağanlar sundular.”⁴³

Yazının devamında Necmeddin Sadak, içinde bulunulan zamanda memlekette sinsi

40 Ankara’daki Merasim”, “Bakanlar, Kordiplomatik Geçit Resminde Bulundu”, *Milliyet*, 31 Ağustos 1950, s.1.

41 “Ankara’daki Merasim”, *Milliyet*, 31 Ağustos 1950, s.5.

42 BCA, 30.18.1.2/123.71.9.1.

43 Necmeddin Sadak, “Bizi Affet”, *Akşam*, 30 Ağustos 1951, s.1.

kötü bir havanın estiğine işaret ederek Atatürk'ün resimlerine ve heykellerine el uzatanların olduğunu belirtmiştir. Bu olaylar nedeniyle Atatürk'ün ebedî şahsını korumak adına ülkede kanun çıkarıldığına değinen Necmettin Sadak, Atatürk'ün hatırasına saygısızlık edenlerin vatanın ve devletin düşmanları olduğunu dile getirmiştir. Sadak, yazısını; “*Bugün seni andıran her şey önünde millet yeni bir huzura kavuşacak, dünyanın bu karışık tehlikeli devrinde 30 Ağustos'u hatırlayarak, senin öğütlerin gereğince, istikbale emniyetle bakacaktır. Nasıl oldu bilmiyoruz.. Türk milleti nankör değildir. Bizi affet Atatürk!*” sözleriyle bitirmiştir.⁴⁴ Mümtaz Faik Fenik “30 Ağustos'un Verdiği Ders” başlıklı yazısında 30 Ağustos'un sadece bir zafer değil, büyük inkılapların da başı olduğu dile getirilmiştir. Fenik, hür insanlar gibi nefes alınması, fabrikaların bacalarının tütmesi, istibdat zincirlerinin kırılması gibi pek çok kazanımın 30 Ağustos Zaferi sayesinde olduğunu ifade etmiştir. Bu kazanımlar içerisinde en değerlisini de ulaşılan demokrasi merhalesi olarak açıklamıştır.⁴⁵

Zafer Bayramı yurdun her köşesinde heyecanla kutlanmış, Taksim'de geçit töreni gerçekleştirilmiştir. Millete geniş istikbal ufukları açan Millî Mücadele, 30 Ağustos 1922'de kazanılan Başkomutanlık Meydan Muharebesi'nin büyük zaferiyle neticelenmiştir. Her yıl olduğu üzere 1951 senesinde de 30 Ağustos Zafer Bayramı, yurdun her yerinde coşkuyla kutlanmıştır. Günlerden beri devam eden merasim ve süsleme hazırlıklarının sona erdiği, sabahın erken saatlerinde törenleri izlemek için halkın caddelere döküldüğü aktarılmıştır. Hazırlanan program gereğince sabah saat dokuzda orduvi salonunda başta generaller ve diğer yüksek rütbeli subaylar, Vali ve Belediye Başkanı ile şehir meclis üyeleri, vilayet ve belediye erkânı, partililerle diğer kurulların tebrikleri Ordu Komutanı tarafından kabul edilmiştir. Saat 10'a kadar devam eden resmî kabulden sonra Vali ve Belediye Başkanı komutanlarla birlikte Taksim Meydanı'na hareket etmişlerdir. Taksim Meydanı'nı öğrenciler, askerî birlikler ve halk doldurmuştur. Vali ve garnizon komutanı birlikleri teftiş ederek bayramlarını kutlamışlardır. Daha sonra İstiklal Marşı okunmuş, sunulan bazı nutukların ardından ordunun geçit resmi başlamıştır. Askerî resmî geçidi partililer ve diğer sivil teşekküllerin geçişi takip etmiştir. Bayram nedeniyle saat 13'te Selimiye'den 21 pare top atışı yapılacağı bildirilmiştir. Akşam saatlerinde ise tüm binaların ışıklandırılacağı duyurulmuştur. 30 Ağustos Zafer Bayramı münasebetiyle Genelkurmay Başkanı Orgeneral Nuri Yamut, Türk silahlı kuvvetlerine ve Kore'deki Türk silahlı kuvvetleri komutanlığına bir mesaj göndermiştir. Verilen mesajda:

“*Türk silahlı kuvvetlerine Büyük Türk milletinin sevgisine ve güvenine mazhar olan ve büyük güvene layık kalmayı en büyük şeref bilerek çalışan Türk silahlı kuvvetleri camiasına mensup tekmil arkadaşlarımın 30 Ağustos Zafer Bayramlarını kutlar ve bu vesile ile İstiklal savaşının şehitlerini rahmet, gazilerini hürmetle anarım.*” denilmiştir.⁴⁶

44 Necmeddin Sadak, “Bizi Affet”, *Akşam*, 30 Ağustos 1951, s.1.

45 Mümtaz Faik Fenik, “30 Ağustos'un Verdiği Ders”, *Zafer*, 30 Ağustos 1950, s.1.

46 Zafer Bayramı, *Akşam*, 30 Ağustos 1951, s.1, 2. Gönderilen yazıda ise “*Büyük Türk Milletinin olduğu kadar tekmil dünya milletlerinin de sevgi, güven ve hayranlığına mazhar olan ve bu güvene layık kalmayı en büyük şeref bilerek ana yurttan uzaklarda kahramanca savaşan Kore Türk silahlı kuvvetleri camiasına mensup tekmil arkadaşlarımın yeni müstakil Türk devletinin temel atma günü sayılan 30 Ağustos Zafer Bayramlarını kutlar ve bu vesile ile aziz şehitlerimizi rahmet ve gazilerimizi hürmetle anarım*” sözleriyle Kore'de görev alan Türk askerleri de unutulmamıştır, *Zafer Bayramı*, *Akşam*, 30 Ağustos 1951, s.1, 2.

“Zafer Bayramı Törenine CHP Çağrılmadı” başlıklı haberde 30 Ağustos Zafer Bayramı’nın 29’uncu yıl dönümünün yurdun her tarafında kutlandığı ve parti farkı gözetilmeksizin bütün vatandaşların bu mutlu günün kutlama törenine katıldığı belirtilmiştir. Yapılan tören programının hazırlanmasında partililik görüşünün hâkim olduğuna değinilen haberde bir önceki gün gerçekleşmiş olan merasim esnasında şeref tribününde DP temsilcilerinin bulunmasına rağmen Cumhuriyet Halk Partisi ve Millet Partisi temsilcilerinin bulunmamasının birçok vatandaşın dikkatini çektiği aktarılmıştır.⁴⁷ Merasime vilayet tarafından sadece iktidar partisi temsilcileri davet edilmiş, muhalefet partilerine davetiye gönderme lüzumu duyulmadığı değerlendirilmiştir. CHP’den bir heyetin Taksim’deki merasimin ardından Cumhuriyet abidesine ayrıca bir çelenk bıraktıkları aktarılmıştır.⁴⁸

“Zafer Bayramımız” başlığı ile verilen haberin altında Mustafa Kemal Atatürk’ün “30 Ağustos Türk Milletinin hürriyet ve istiklal fikrinin ölmez abidesidir.” sözlerine yer verilmiştir.⁴⁹ Genelkurmay Başkan Yardımcısı Orgeneral Zekai Okan, Zafer Bayramı’nın 30’uncu yıl dönümü münasebetiyle yapılacak kutlama törenlerine ilişkin bir yazı göndermiştir. Zafer Bayramı’nın 30’uncu yıl dönümü nedeniyle Ankara’da yapılacak törenin Kara Kuvvetleri Komutanlığınca hazırlanıp ilgililere gönderilen programa göre uygulanacağı ve Atatürk’ün geçici kabrine çelenk konulacağı belirtilmiştir. Genelkurmay Başkanı’nın Zafer Bayramı kutlama törenini saat 9.00-10.30 arası Genelkurmay’da kabul edeceği bildirilmiştir. Bu kabul esnasında bazı esaslara uyulması gerektiği ifade edilmiştir. Bu esaslar şunlardır: “A. Tebrikleri kabul yeri: Konferans salonu. B. Askerlerin kutlamalarının kabulü: Saat 9.00-9.30 arasında ve ilişik protokol sırasına göre, C. Sivil zevatın kutlamalarının kabulü: 9:30-10:30 arasında olacaktır. D. Kıyafet.”⁵⁰ Kabul töreninde göz önünde tutulacak hususların (ek -1)’de gösterildiği belirtilmiştir. Hipodromda yapılacak geçit törenine protokole dâhil asker ve sivil zevatın çağrılması Kara Kuvvetleri Komutanlığınca düzenlenecektir. Yazıda törenin esaslarına ilişkin ayrıca şu bilgilere yer verilmiştir:

“Genelkurmaydaki kabul töreninden sonra Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları, müsteşarlık mensuplarından protokole dâhil zevatın hipodromdaki geçit törenine gidebilmeleri için lüzumlu araçlar ilgili komutanlıklarca sağlanacak (Müsteşarlık mensupları için gerekli vasıta Kara Kuvvetleri Komutanlığınca) temin edilecektir. Geçit töreni mahallinde protokol dışı bulunanlar içinde münasip yerler ayrılmasını ve tören yerinde gerekli tedbir ve tertiplerin alınmasını arz ve

47 Zafer Bayramı Törenine C.H.P. çağrılmadı!, *Akşam*, 31 Ağustos 1951, s.1.

48 Zafer Bayramı, *Akşam*, 31 Ağustos 1951, s.2.

49 Hasan Ali Yücel, “Hürriyet İçin Hürriyetsizlik”, *Cumhuriyet*, 30 Ağustos 1952, s.2, Hasan Ali Yücel tarafından “Hürriyet İçin Hürriyetsizlik” başlığı ile kaleme alınan köşe yazısında “Ağustos ayının son günlerini 1922 den beri hep heyecanla geçiririm. Bunun sebebi, ne bir açılacak törende söylevde bulunmak, ne de terfi listesinde var mıyım yok muyum kaygısıdır. Otuz yıl önce, bir yönü hürriyet, öbür yönü esaret olan bir dönüm noktasında bulunduğumuzu, o günlerde ki kadar canlı duyarım ve Türk milletinin bütün varını ortaya sürdüğünü, eliyle mukadderatın önüne ittiği o anları yeniden yaşarım” sözlerine yer vermişti, Hasan Ali Yücel, “Hürriyet İçin Hürriyetsizlik”, *Cumhuriyet*, 30 Ağustos 1952, s.2.

50 BCA, 30.10.0.0/57.349.17.2.

rica ederim.” denilmiştir.⁵¹

Kutlama töreninde göz önünde tutulacak hususlar ve askerî protokol sırasına dair bilgi verilmiştir.⁵² Emekli Korgeneral Baki Vandemir 30 Ağustos Günü’ne dair kaleme aldığı köşe yazısında, Türk milletinin 30 Ağustos’ta yalnız bir askerî zafer kapısını değil, bütün medeni hak ve kapıları da açtığını ifade etmiştir. Türkiye’nin artık hasta adam olmadığını belirten Vandemir, Türkiye’nin düşman çizmeleri altında inleyen bir yurt olmadığını dile getirmiştir. “Her Türk başı dik varım! Hürüm! Kuvvetliyim! Yurdumdan bir karış vermem diyor.” sözleriyle Türk’ü kıştırarak bağlayan, medeni yaratılışını köstekleyen her çeşit zincirin kırıldığını dile getirmiştir. Kadını erkekten, zengini fakirden, ağayı beyden, paşadan ayıran aykırı geleneklerin kalktığını, çeşitli devrimlerle gelecekte korkmadan milletin sosyal yükselmesi ve yurdun bayındırlığa yönelmesi yoluna girildiğini aktarmıştır.⁵³

Başbakanlık Yazı İşleri ve Sicil Müdürlüğü Müsteşarı Ahmet Salih Korur tarafından bakanlıklara, 30 Ağustos Zafer Bayramı nedeniyle yapılan Dumlupınar kutlamalarına her zamankinden daha büyük özen gösterilmesi hakkında tamim gönderilmiştir. Yazıda;

“Bu seneki törenin daha muntazam ve daha tertipli bir şekilde yapılmasının temini, törenin tertip ve tanzimi ile vazifeli içişleri ve Milli Savunma Vekâletlerine ayrıca yazılmıştır. Vekâletinizce de törenin bugünkü vakar ve ciddiyetine layık bir şekilde kutlanmasını temin edecek tedbirlerin alınmasını saygılarımla arz ve rica ederim. Bütün vekâletlere yazılmıştır.” denilmiştir.⁵⁴

1953 yılında Ulus gazetesinde “Bayramı Kutlama Programı” başlığıyla verilen haberde 30 Ağustos Zafer Bayramı’nın kutlama programına dair bilgi verilmiştir.⁵⁵ Ali Rıza Erem, “Eşsiz Zaferin Yıldönümünde” başlıklı yazısında Birinci Dünya Savaşı yenilgisinden

51 BCA, 30.10.0.0/57.349.17.3.

52 BCA, 30.10.0.0/57.349.17.4, BCA, 30.10.0.0/57.349.17.5.

53 Baki Vandemir, “30 Ağustos Zaferi ve Atatürk’ün Vecizeleri”, *Cumhuriyet*, 30 Ağustos 1952, s.2, Baydemir yazısına şu sözlerle devam etmiştir: “Dünyanın şu sıkıntılı zamanlarında göz bebeğimiz şanlı ordumuz gene âleme saygı vermekte, her tarafta bilgi ocaklarımız, okullarımız, yollarımız, demiryollarımız, fabrikalarımız, limanlar, köprüler, kanallar ve sağlık müesseslerimiz durmadan ilerliyor, yükseliyor. Hep biliyoruz ki İkinci Cihan Harbi şeklen bitmiş, fakat cihanda barış fiilen kurulmamıştır. Türk ana yurdundan toprak ve Türk ana geçitlerinden üsler istenmiştir. Soğuk harp dünyadan ve yurdumuz etrafından eksilmemiştir. Bütün cihan emperyalizmine karşı 1919 da tek başına şahlanan Türk, nasıl milli mücadele ruhiyle 1922 yılında 30 Ağustos’a ulaştı ise bugün de çelik gibi ayakta, daha çok uyanık, daha çok rağbette birçok 30 Ağustoslara ulaşacağından emin olarak bekliyor. Çünkü Atatürk ona 30 Ağustosun ardınca: Övün, güven, çalış vecizesini işlemiştir. Bugünü yaratan ve yaşatanların önünde eğilir ve gelecek günlere Atatürk vecizeleriyle dikiliriz. Var olsun Türk milleti”, Baki Vandemir, “30 Ağustos Zaferi ve Atatürk’ün Vecizeleri”, *Cumhuriyet*, 30 Ağustos 1952, s.2.

54 BCA, 30.10.0.0/15.85.29.2.

55 “Bayramı Kutlama Programı”, *Ulus*, 30 Ağustos 1953, s.1, Bkz. Saat 8’de Ulus Meydanı, Orduevi ve Etnografya Müzesi önündeki Atatürk anıtlarına çelenkler konulacaktır. Saat 8.30’da Erkânıharbiye Umumiye Reisi, askeri erkân ile Atatürk’ün geçici kabrini ziyaret edecek ve saat 9’dan itibaren Erkânıharbiyeyi Umumiye binasında tebrikleri kabul edecektir. Ayrıca Erkânıharbiyeyi Umumiye Reisi adına Lojistik Başkanı, refakatinde generaller ve yüksek rütbeli subaylar olduğu halde Ankara’daki askeri hastaneleri ziyaret edecek ve hastalara hediyeler dağıtacaklardır. Müteakiben Hipodromda geçit töreni, saat 10.30’da daha önceden yer almış kıtaların Erkânıharbiyeyi Umumiye Reisi tarafından teftişi ile başlayacak ve gece saat 20’den itibaren fener alayları tertiplenecektir. Gece saat 21’de Orduevi’nde bir balo verilecektir, “Bayramı Kutlama Programı”, *Ulus*, 30 Ağustos 1953, s.1.

sonra Türk milletini bırakıldığı büyük felaket uçurumuna düşmekten kurtaran mucizenin 19 Mayıs 1919'da başlayıp 30 Ağustos 1922'ye kadar devam eden 30 Ağustos Zaferi olduğunu belirtmiştir. Erem, herkesin ümitsizliğe düştüğü, kurtuluş için tek çareyi büyük devletlerden birinin kanadı altına sığınmakta aradığı bir sırada Atatürk'ün önderliğinde 19 Mayıs 1919'da başlayan Anadolu Meydan Muharebesi'yle 1922 Ağustos'unun 30'unda kesin neticeye ulaştıran ve adına Başkomutan Meydan Muharebesi denen 30 Ağustos Zaferi sayesinde bağımsız ve yekpare bir vatana sahip olunduğunu ifade etmiştir. Yazar, "Bugün, hür ve medeni milletlerin hayranlıkla seyrettiği, henüz hürriyet ve bağımsızlığına kavuşamamış sömürge milletlerinin de imrenerek baktığı ve ibretle de ders aldığı haysiyetli ve hür bir millet isek, bu 30 Ağustos zaferi sayesinde." demiştir. Erem, Zafer Bayramı kutlamalarının 28, 29 ve 30'uncu yıl dönümlerinin buruk bir şekilde kutlandığını ifade ederek bunun nedenini şu sözlerle açıklamıştır:

*"Atatürk'e onun ideal ve inkılap arkadaşı İnönü'ye biri Devlet Reisi diğeri Hükümet Reisi olarak rehberlikleri ve idareleri ile tahakkuk ettirdikleri inkılaplara, söz ve yazıları ile küfreden, çeşitli iftiralar uyduran, nankörlerin, türediğini ve bu nankörlerin iktidarca resmi ilanlar beslemeciliğine mazhar kıldıklarını ve bu açık küfürlerden cesaretlenenlerin, her biri birer inkılap sembolü, medeniyet anıtı ve güzel sanat eseri Atatürk ve İnönü heykellerini yer yer kırmaya başladıklarını içimiz sızlayarak müşahede ederek kutlamıştık. Sonra bu tecavüzlere karşı Atatürk gençliğinin kükrediğini, İnkılapçı Türk basının şahlandığını, Atatürk neslinin şiddetle direndiğini görünce, o çirkin ve ayıp hareketleri önlemek kastıyla, Bir Atatürk Kanunu çıkarmak zorunda kaldık. Bu kanuna rağmen bu çeşit tecavüzler tamamıyla önlenebilmiş de değildir."*⁵⁶

"Atatürk'ten Dinleyiniz" başlığıyla verilen haberde ise Dumlupınar Zaferi'nden iki yıl sonra 1924'ün 30 Ağustos'unda Meçhul Asker Abidesi önünde yapılan törende Mustafa Kemal ve İsmet Paşa, Büyük Millet Meclisi Başkanı Ali Fethi Bey ve komutanların hazır buldukları törende Mustafa Kemal Atatürk'ün yapmış olduğu konuşmaya yer verilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün, Meçhul Asker Abidesi önünde yapılan törende yapmış olduğu konuşmadan kesitler aktarılmıştır.⁵⁷

56 Ali Rıza Erem, "Eşsiz Zaferin Yıldönümünde", *Ulus*, 30 Ağustos 1953, s.2.

57 Atatürk'ten Dinleyiniz, *Ulus*, 30 Ağustos 1953, s.6, Bkz. Mustafa Kemal Atatürk: "Arkadaşlar saatler ilerledikçe gözlerimin önünde inkişaf eden manzara şu idi: Düşman başkumandanımızın şu karşığı tepede son gayretle çırpındığını görüyor gibi idim. Bütün düşman mevzilerinde büyük bir heyecan vardı. Artık toplarının, tüfeklerinin ve mitralyözlerinin ateşlerinde sanki öldürücü hassa kalmamıştı. Bu ovadan, şimalden ve cenuptan birbirini velyeden avcı hatlarımızın, gruba yaklaşan güneşin son süratıyla parlayan süngüleri her an daha ileride görülüyordu. Güneş mağribe yaklaştıkça ateşli, kanlı ve ölümlü bir kıyametin kopmak üzere olduğu bütün ruhlarda his olunuyordu. Biran sonra cihanda büyük bir inhidam olacaktı ve beklediğimiz halas güneşinin tulu edebilmesi için bu inhidam lazımdı. Zulmetler bu inhidam vuku bulmamalıydı. Hakikaten semanın karadığı bir dakikada Türk süngüleri düşman dolu o sırtlara hücum ettiler. Artık karşımda bir ordu, bir kuvvet kalmamıştı... Fakat hatırlatmalıyım ki bu güne bu üzerinde bulunduğumuz tepeye, bu yanık Çal Köyüne gelebilmek için yalnız Sakarya'dan sarf ettiğimiz zaman tam bir senedir. Fakat bu tesit ettiğimiz zaferi ihzar edebilmek için bir seneyi çok bulamazsınız zannederim. Çünkü efendiler, harp, muharebe nihayet meydan muharebesi yalnız karşı karşıya gelen iki ordunun çarpışması değildir. Meydan muharebesi milletlerin bütün mevcudiyetleri ile ilim ve fen sahasındaki seviyeleri ile ahlakları ile harsları ile hulasa bütün maddi ve manevi kudret ve faziletleri ile ve her türlü vasıtalarıyla çarpıştığı bir imtihan sahasıdır. Bu sahada çarpışan milletlerin hakiki kuvvet

3. DP İktidarının İkinci Evresinde 30 Ağustos Zafer Bayramı Günleri (1954-1957)

“30 Ağustos Zaferinin 32’nci Yılına Kutluyoruz” başlıklı haberde Celal Bayar, A. Menderes, E. Menderes, N. Baransel ve Ridgway’ın orduya tebrik mesajları gönderdiği aktarılmıştır. Zafer Bayramı münasebetiyle Genelkurmay Başkanı Orgeneral Nureddin Baransel’in, Cumhurbaşkanı Celal Bayar’a göndermiş olduğu tebrik telgrafına cevaben Celal Bayar da mesaj göndererek silahlı kuvvetlerin bayramını kutlamıştır.⁵⁸ Başbakan Adnan Menderes ise orduya göndermiş olduğu mesajda;

“Tarih milletlerin talihi üzerinde mevcudiyetlerinin korunması bakımından hayati tesis olan zaferler kaydetmiş, bizim 30 Ağustos Başkomutanlık meydan muharebesinde milletimizin şerefle var olmasını sağlamıştır. Dâhiyane bir komuta altında kahraman ordumuzun kanı, canı pahasına elde etmiş olduğu bu büyük zaferi temsil eden bayramın yüksek maneviyatı ile beraber yeni ve modern silahlara sahip silahlı kuvvetlerimize kutlu olmakta devam etmesini dilerim.” demiştir.⁵⁹

Başbakan Adnan Menderes ayrıca, 30 Ağustos Zafer Bayramı nedeniyle Genelkurmay Başkanı Orgeneral Nurettin Baransel’e bir tebrik telgrafı göndermiştir. Menderes, telgrafında mazisi emsalsiz kahramanlıklarla dolu olan Türk ordusunun kuvvetlenmeye devam etmekte olduğunun görülmesinin herkes için bahtiyarlık kaynağı teşkil ettiğini söylemiştir. Adnan Menderes telgrafın devamında;

“Rütbesiz ve genç kahramanlarından yaşlı ve yüksek rütbeli sahip olanlara kadar bütün mensuplarının sarf etmekte oldukları vatan pervane gayretler, dünyanın içinde bulunduğu ağır ve tehlikeli şartların ordumuzca tamamen kavranmış olduğunun huzur ve emniyet veren delillerini teşkil ediyor.” demiştir.⁶⁰

Menderes, milletin ordu için hiçbir zaman esirgemediği fedakârlıklar, büyük dost ve müttefik ülke Amerika’nın yardımları sayesinde ilerleme yolunda olan Türk ordusunun yakın bir gelecekte millî mevcudiyetin muhafazası, barışın korunması ve dünyada emniyetin yerleşmesini gerçekleştirme yolunda bugünkünden çok daha fazla kıymet ve kuvvet olma vasıflarını kazanacağından emin olduğunu ifade etmiştir. Bu emniyet ve şükran duyguları içerisinde şanlı ordunun bayramını tebrik ettiğini bildirmiştir. Millî Savunma Bakanı Ethem Menderes de orduya bir tebrik mesajı yollamıştır. Genelkurmay Başkanı Nurettin Baransel, 30 Ağustos Zafer Bayramı nedeniyle ordu adına Cumhurbaşkanı Celal Bayar’a tebrik mesajı göndermiştir. Baransel, orduya da bir mesaj göndererek cumhuriyeti koruyarak onun yükselmesinde sadık ve sarsılmaz bir dayanak olan yüce Türk ordusunun kahraman mensuplarının, gazilerin ve kutsal vazifeleri yolunda şerefle hizmet etmiş emekli tüm askerlerin 30 Ağustos Zafer Bayramı’nı kutladığını bildirmiştir. Amerika Birleşik Devletleri Genel Kurmay Başkanı Ridgway, 30 Ağustos Zafer Bayramı dolayısıyla Türk milletine İstanbul’da çıkan ‘Devir’ dergisinin ikinci sayısında yayınlanmak üzere mesaj

ve kıymetleri ölçülür”, Atatürk’ten Dinleyiniz, *Ulus*, 30 Ağustos 1953, s.6.

58 30 Ağustos Zaferinin 32’nci Yılına Kutluyoruz, *Vatan*, 30 Ağustos 1954, s.1.

59 30 Ağustos Zaferinin 32’nci Yılına Kutluyoruz, *Vatan* 30 Ağustos 1954, s.7.

60 30 Ağustos Zaferinin 32’nci Yılına Kutluyoruz, *Vatan*, 30 Ağustos 1954, s.7.

göndermiştir. Türk tugayının Kore'deki kahramanlıkları ile Türk ordusuna ve Türk milletine büyük bir şeref kazandırdığını dile getirmiştir. Türk ordusu ile Amerikan ordusu arasındaki samimi ilişkiler ve karşılıklı saygının gelecek zamanda hür dünya için gittikçe artan bir kuvvet kaynağı olacağına değinmiştir. Zafer Bayramı münasebetiyle Millî Türk Talebe Birliği de orduya saygı ve sevgilerini bildiren bir mesaj iletmiştir.⁶¹ Öte yandan “30 Ağustos En Büyük Zafer Günümüz” başlıklı haberde Atatürk'ün vasiyetinin tutulduğu vurgulanarak nerede bir Türk varsa ister vatanda, ister vatandan uzakta, ister Kıbrıs'ta, ister Londra'da nerede olunursa olunsun içinde bu kutlu hislerin olduğu ifade edilmiştir.⁶² Ömer Sami Coşar da “30 Ağustos Yalnız Bir Askeri Zafer Değildir” başlıklı makalesinde Türk'ü esir etmek isteyenlere 30 Ağustos günü kati cevabın verildiğini, Atatürk'ün dehası ve Türk'ün azim ve cesareti ile bunun başarıldığını belirtmiştir. Yaşanan mücadele sırasında Yunan ordusunun durumuna değinen yazar şu ifadelerle yer vermiştir:

“Ellerinde silahları olduğu halde teslim olanlar, Başkumandanları Trikopis ile birlikte canlarını kurtarıp, gerilerde kamplara giderken Uşak-İzmir istikametinde firara başlayan 4 Yunan fırkasının artıkları ne yapıyordu? Bu Yunan medeniyetinin varisleri, bu insan hakları müdafileri ne iş görüyorlardı? Türk meydan muharebesi kazanırken, onlar da yeni Yunan medeniyetinin! Tarih sayfelerine nelere muktedir olduklarını karalıyorlardı: 31 Ağustos'ta Uşak'ı yakıyorlar, sivil halkı katlediyorlar 2 Eylül'de Aydın'ı ateşe veriyorlar, üç gün sonra, kasabayı alevler içinde terk ediyorlar, 5 Eylül'de Manisa'yı yerle bir ediyorlardı. Tam denize dökülecekleri sırada da gene vakit bulup İzmir'e kundak sokuyorlardı.”⁶³

Ahmed Hidayet Reel “33 Yıl Önce Bugünlerde” başlığıyla 30 Ağustos gününün önem ve anlamını ifade eden bir yazı kaleme almıştır. Reel yazısında 30 Ağustos Zaferi'nin tarihte kazanılmış en önemli mücadelelerden biri olduğunu belirterek onlarda Türk'ün prestiji 30 Ağustos'ta ise varlığı ya da yokluğunun bahis konusu olduğunu ifade etmiş ve müstakil vatanda hürriyet havasının koklayarak, yaşanmasında emeği ve katkısı olanları anarak “Cennette olanlarınıza rahmet, dünyadakilere minnet!” sözleriyle yazısını tamamlamıştır.⁶⁴

Türk milletinin kötü talihini yenerek aydınlığa eriştiği 30 Ağustos Zafer Bayramı, her yıl olduğu üzere 1956 yılında 34'üncü yıl dönümünde de coşkuyla ve sevinçle kutlanmıştır.⁶⁵ Tören sabah saat 9'da başlamış, saat 10'da ise Taksim'de tören yapılmıştır. İstiklal Marşı

61 30 Ağustos Zaferinin 32'nci Yılı Kutluyoruz, *Vatan*, 30 Ağustos 1954, s.7.

62 30 Ağustos En Büyük Zafer Günümüz, *Cumhuriyet*, 30 Ağustos 1955, s.1.

63 Ömer Sami Coşar, 30 Ağustos Yalnız Bir Askeri Zafer Değildir, *Cumhuriyet*, 30 Ağustos 1955, s.2, Bkz. Ömer Sami Coşar: *Ağustos ayı nelere şahit olmamıştı ki: Girit'te Hanya kalesine Türk bayrağı çekilmiş, Kıbrıs'ta Magosa kalesi Türkler kapılarını açmış, Mustafa Kemal Anafartalar zaferini sağlamış, Malazgirt'te Bizans dize getirilmiş, Kosova'da 200 bin kişilik Haçlı ordusu tarumar edilmiş, Mohaç zaferinin müjdesi alınmıştı. Bugün de bunlardan çok daha şümüllü bir zafer daha bize karışmıştı. Öyle bir zafer ki Avrupalı olsun, Yunan olsun emperyalizme karşı, ilk kati darbeyi indirmiş, Asya'da ve Avrupa'da hürriyet gününü bekleyen milletlere ümit vermişti. Türkün 30 Ağustos'ta indirdiği yumruk, emperyalizm tarihinde gerileme faslını açmıştır”*, 30 Ağustos Yalnız Bir Askeri Zafer Değildir, *Cumhuriyet*, 30 Ağustos 1955, s.2.

64 Ahmed Hidayet Reel, 33 Yıl Önce Bugünlerde, *Cumhuriyet*, 30 Ağustos 1955, s.4.

65 30 Ağustos Zafer Bayramınız Kutlu Olsun, *Akşam*, 30 Ağustos 1956, s.1.

ile şeref direğine Türk bayrağı çekilmiş, abideye çelenkler bırakılmıştır. Günün anlam ve önemini belirten konuşmalardan sonra resmigeçit töreni başlamıştır. Geçit büyük ilgiyle seyredilmiş, halk tarafından ordu mensuplarına sevgi gösterilerinde bulunulmuştur. Millî Türk Talebe Birliği (MTTB), Zafer Bayramı kutlamaları münasebetiyle Eminönü öğrenci lokalinde bir tören düzenlemiştir. Ayrıca birlik, Türk ordusuna hitaben bir beyanname yayınlamıştır.⁶⁶ 30 Ağustos Zafer Bayramı nedeniyle Dumlupınar'da yapılacak törene katılmak üzere İstanbul Üniversitesi Talebe Birliğine mensup bir heyet Afyon'a gitmiştir. Ayrıca Talebe Birliği tarafından Millî Savunma Bakanı Şem'i Ergin ve Genel Kurmay Başkanı'na birer tebrik telgrafi çekilmiştir. Bu gün nedeniyle Millî Savunma Bakanı Şem'i Ergin ve Genel Kurmay Başkanı İsmail Hakkı Tunaboşlu birer mesaj yayınlamışlardır.⁶⁷ Diğer taraftan Safaeddin Karanakçı tarafından kaleme alınan "Zafer Bayramı" başlıklı yazıda Mustafa Kemal Atatürk'ün emir ve komutasında mücadele veren Türk milletinin yaşamak azim ve iradesini Birinci İnönü Zaferi'nde ortaya koyduğunu ve kısa bir müddet sonra İkinci İnönü galibiyetinin bu başarıyı takip ettiğini belirtmiştir. Karanakçı ayrıca, Sakarya Zaferi'yle Türk'ün, yaşama azmini ve bağımsızlık uğruna nasıl bir kuvvete muktedir olduğunu tüm dünyaya gösterdiğini dile getirmiştir.⁶⁸ Türk tarihinin zaferlerle dolu olduğunu belirten Karanakçı, Türk milletinin bütün bayramlarının 30 Ağustos'tan sonra başladığını vurgulamış ve Cumhuriyet akidesinin ve onu takip eden tüm siyasi ve sosyal inkılapların, memleket refahı ve kalkınma hamlelerinin temelini Dumlupınar'da atıldığına değinmiştir. Karanakçı, yazısını Mustafa Kemal Atatürk ve Millî Mücadele şehitlerine duyulan saygı ve minnetle tamamlamıştır.⁶⁹ Feridun Fazıl Tülbentçi ise "Büyük Zafer" başlığıyla yer bulan yazısında 33 yıl evvel 30 Ağustos 1922'de Başkumandanlık Meydan Muharebesi'nin kazanıldığını aktarmıştır. Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın kumandasında 30 Ağustos Başkumandanlık Meydan Muharebesi'nin sabahtan akşama kadar şiddetli bir şekilde devam ettiğine değinen Tülbentçi, düşmanın büyük bir çoğunluğunun etkisiz hâle getirildiğini belirtmiştir. Yazıda ayrıca Mustafa Kemal'in başkomutanlık mücadelesine dair duygu ve düşünceleri kendi ağzından anlatılmıştır.⁷⁰ Bu arada 30 Ağustos Zafer Bayramı'nın 34. yıl dönümü münasebetiyle Afyon Valisi Nedim Evliya tarafından Başbakan Adnan Menderes'e bir yazı gönderilmiştir. Yazıda, Türk hürriyet ve istiklaline göz diken

66 "Bayram Bütün Yurtta Kutlanıyor", *Akşam*, 30 Ağustos 1956, s.2.

67 "Büyük Zaferin 34.nci Yıldönümü", *Milliyet*, 30 Ağustos 1956, s.3.

68 Safaeddin Karanakçı, "Zafer Bayramı", *Vatan*, 30 Ağustos 1956, s.2, Yazar şu sözlerle yazısına devam etmiştir: "Harp tarihlerinde eşine ender de olsa tesadüf edilemeyen Sakarya büyük meydan muharebesinden sonra Türk Ordusu, büyük ve yenilmez kumandan Atatürk'ün nezareti altında tam bir sene taarruza hazırlandı. Nihayet 25 Ağustos 1922 günü saat tam 5.30'da topçu ateşinin himayesi altında taarruza başladı. Taarruzu takip eden 26 ve 27 Ağustos günleri zarfında Türk Ordusu Afyonkarahisar'ın güneyinde 50 ve doğusunda 20-30 kilometre uzunluğundaki düşman müstahkem mevkiilerini düşürmeğe muvaffak oldu. 'Ordular ilk hedefiniz Akdeniz'dir' hitabesi taarruza başlayan orduya Başkumandan tarafından verilen emirdi. 9 Eylül günü İzmir ve bütün Garbi Anadolu düşman istilasından kurtuldu", Safaeddin Karanakçı, "Zafer Bayramı", *Vatan*, 30 Ağustos 1956, s.2.

69 Safaeddin Karanakçı, "Zafer Bayramı", *Vatan*, 30 Ağustos 1956, s.2, *Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkması sonucu başlayan Millî Mücadele döneminde Türkler için esas mesele kendi öz vatanını elinde tutabilmektir. Millî Mücadele'ye öz vatanın sınırları içerisinde tam anlamıyla bağımsız bir Türkiye'yi kurmak için girilmiştir.* Suna Kili, *1960-1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler*, 1. Baskı, Boğaziçi Üniversitesi Yay., İstanbul 1976, s.24.

70 Feridun Fazıl Tülbentçi, "Büyük Zafer", *Vatan*, 30 Ağustos 1956, s.3.

ve ecdadın kanı ile yoğrulan toprakları çiğnemek isteyenlerin akıbetleri hakkında tarihi dolduran misallerden ibret ve ders almayanların hayatlarına mal olan 30 Ağustos Zafer Bayramı'nın 34'üncü yılı münasebetiyle rozetler yaptırıldığı bildirilmiştir. Günün hatırası olarak 30 tane takdim edildiği ifade edilmiştir.⁷¹

4. DP İktidarının Son Yıllarında 30 Ağustos Zafer Bayramı Günleri (1957-1960)

Demokrat Parti iktidarının son döneminde de Zafer Bayramı anma etkinliklerine devam edilmiştir. 1957 yılı 30 Ağustos Zafer Bayramı'nın 35'inci yıl dönümüne denk gelmiştir. 30 Ağustos 1922 günü Kocatepe'de Yunan ordularını büyük bir hezimete uğratan Türk ordusunun muzaffer Başkumandanı Mustafa Kemal Paşa'nın "Türk milletinin hürriyet ve istiklal fikrinin sonsuza kadar yaşayacak olan abidesi" olarak vasıflandırdığı bu zafer, Türk Millî Mücadele tarihinin bir dönüm noktası olmuştur. 30 Ağustos Zafer Bayramı'nın, tüm yurttaki olduğu gibi İstanbul'da da coşkulu törenlerle kutlanması planlanmıştır. Taksim meydanında yapılacak tören saat 10'da başlayıp İstiklal Marşı'nın ardından günün anlam ve önemini belirten konuşmalar yapılacak ve tören resmigeçitle son bulacaktır. Ayrıca bayram nedeniyle İstanbul bayraklarla donatılacak gece de elektrikle aydınlatılacaktır.⁷²

Nejat Arıkan "30 Ağustos Zaferi" başlığı ile kaleme aldığı yazısında Türk tarihinin zafer abidelerinin birbirinden heybetli ve azametli sıradağlar gibi olduğunu belirterek Kosova, Otlukbeli, Malazgirt, Mohaç, Çaldıran meydan muharebeleri; Belgrad, Kandiye kalelerinin zaptı; Mısır ve Tunus seferlerinin ilk akla gelen zaferler olduğunu söylemiştir. Yazıda ayrıca, saymakla bitmeyen ve anlatmakla tükenmeyen çok fazla sayıda tarihî zaferler olduğuna temas edilmiş ve hiçbir milletin tarihinin şeref sayfalarının bu kadar zengin olmadığı ifade edilmiştir.⁷³ Ayrıca Arıkan, 30 Ağustos Zaferi'nin kazanılması ile Yunan ordusunun üç yıldan fazla bir zamandır istilası altında bulunan Türk topraklarının 15 gün gibi kısa bir zaman içerisinde düşmandan kurtarıldığını aktarmıştır. 30 Ağustos'un olağanüstü bir önemi olduğunu belirten Nejat Arıkan, yenilen güçlükler ve elde edilen üstün sonuçların Türk milletini esarete ve korkunç bir yokluğa karışmaktan kurtardığını ayrıca Türk milletine layık olduğu hürriyet ve egemenliği kazandırdığını dile getirmiştir. Bilgi ve demokrasi faziletine dayanan en yeni ve en ileri bir çağın ulusçu ve uygarca tüm özelliklerini kazandırdığını vurgulamıştır.⁷⁴ Bu arada 30 Ağustos Zafer Bayramı törenleri sebebiyle İstanbul'da, Taksim'de yapılacak olan merasim sonuna kadar Kurtuluş, Maçka ve Şişli tramvaylarının çalışmayacağı duyurulmuştur. Taksim ve civarından geçen otobüslerin de trafik memurlarının göstereceği yolu takip edecekleri, araçların tören sonunda normal seferlerine başlayacakları bildirilmiştir. Ayrıca çeşitli gençlik teşekkülleri, 30 Ağustos Zafer Bayramı yıl dönümü sebebiyle beyannameler yayınlamışlardır. Türkiye Millî Talebe Federasyonu 2'nci başkanı Celal Hordan imzasıyla bir mesaj yayınlamıştır. Mesajda zaferin 65'inci yıl dönümünü bütün hatıralarıyla dolu olarak idrak eden Türk gençliğinin dünyada şan ve şerefın sembolü olan Türk Ordusu ve Türk milletinin zafer bayramını

71 BCA, 30.10.0.0/112.712.4.2.

72 "30 Ağustos Zafer Bayramını Kutluyoruz", *Vatan*, 30 Ağustos 1957, s.1.

73 Nejat Arıkan, "30 Ağustos Zaferi", *Vatan*, 30 Ağustos 1957, s.4, Bkz. Osmanlı Türklerinin Rumeli'de tutunmasını Sırp Sındığı Savaşı sağlamış; Rumların mağlup edildiği 30 Ağustos 1922 tarihi ise Anadolu'nun Türklerden alınamayacağını göstermişti, Turan, a.g.e., s. 268.

74 Nejat Arıkan, "30 Ağustos Zaferi", *Vatan*, 30 Ağustos 1957, s.4.

kutladığı ifade edilmiştir. Yine Türk vatanı ve Türk milletinin şeref davalarına el uzatan her saldırıyı yeni bir 30 Ağustos’la tarih sahnesinden silinceye kadar mücadelesine yılmadan devam edileceğinin bilmeyenlere ya da bilmek istemeyenlere hatırlatmak istendiği dile getirilmiştir. Türkiye Millî Gençlik Teşkilatı Başkanı M. Kemal Okvuran tarafından da 30 Ağustos günü dolayısıyla bir beyanname yayınlanmıştır. Okvuran “Bugün alınımız bütün milletlerinkinden daha açık, bugün imanımız bütün milletlerinkinden daha kuvvetli. Atalarımız bize zaferler armağan ettiler. Gururumuzun, vatanımızın, hürriyetimizin kahraman bekçisi selam olsun.” demiştir. İstanbul Yüksek Okullar Talebe Birliği Başkanı Hüseyin Uysal da bir tebliğ yayınlamıştır.⁷⁵

Büyük zaferin 36’ncı yıl dönümünde bütün yurt tarihî bir günü yaşamış; Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Genel Kurmay Başkanı arasında tebrik ve teşekkür telgrafları iletilmiştir. Türk’ün yenilmez gücünü, bağımsızlığını koruma azmini bütün dünya milletlerine bir kez daha tanıtan 30 Ağustos Zaferi’nin 36’ncı yıl dönümünü bütün yurttan şenliklerle, askerî birliklerde askerî geçit törenleriyle kutlanmıştır.⁷⁶ “Büyük Zaferin 36’ncı yıldönümünü kutluyoruz” başlığıyla verilen haberde tüm yurttan olduğu üzere İstanbul’da da zaferin parlak bir törenle kutlanacağı ifade edilmiştir. Hazırlanan programa göre saat 9’dan itibaren Birinci Ordu Kumandanı, orduvinde tebrikleri kabul edecek; merasime saat 10’da Taksim’de başlanacaktır. Aynı günün akşamında saat 20’de Harbiye ile Taksim arasında ordu birlikleri tarafından bir fener alayının tertipleneceği bildirilmiştir. Ayrıca Türk Hava Kurumu, 30 Ağustos Zafer Bayramı ve havacılık haftası münasebetiyle bir beyanname yayınlamıştır. Zafer Bayramı nedeniyle Şişli, Maçka ve Kurtuluş tramvaylarının sabahdan başlayarak tören bitimine kadar çalışmayacakları aktarılmıştır.⁷⁷ Feridun Ergin, “30 Ağustos Zaferinin Yıldönümü” başlığıyla kaleme aldığı yazısında Büyük Millet Meclisinin kabartma yazısındaki tasvirde yer alan bir makine çarkı ve bir örs, bir kağıt arabası sembollerini bir yabancı gördüğünde bunları bir iktisadi hareketin sembolü zannedebileceğine değinmiştir. Atatürk’ün davaları anlayış tarzının diğer insanlardan ayrı olduğunu belirten Ergin, yazısının devamında;

“Devlet adamları vardır ki, icraatlarında günlük fırsatlardan başka kanun tanımazlar. Hâlbuki O, gözleriyle daima istikbalin karanlığını delmeye çalışırdı. 17 Rebiyülevvel 339 tarihli ve 66 sayılı İstiklal Madalyası Kanunu çıkarıldığı gün, Mustafa Kemal Milli Mücadele kahramanlarının göğüslerinde bayrak, kılıç ve süngü kabartmaları yerine rejim davasının ve iktisadi faaliyetin sembollerini görmeyi tercih etmişti.” demiştir.

Ergin, Mustafa Kemal Atatürk’ün Çanakkale, Kafkasya ve Yıldırım Orduları grubunda her kumandana nasip olmayacak bir sicil kazanmış olduğunu belirtmiştir. İstanbul hükümetinin, Mustafa Kemal Paşa’ya harbiye nazırlığı görevi vermekten çekindiğini ancak Mustafa Kemal Paşa’nın bir fert olarak mücadeleye sıfırdan başlayıp yeni bir hükümet kurduğunu, orduya hayat kazandığını ve Sakarya’da büyük meydan muharebesinden muzaffer çıktığını dile getirmiştir. Ergin, ayrıca 30 Ağustos Zaferi’nin, Mustafa Kemal’in

75 “30 Ağustos Zafer Bayramını Kutluyoruz”, *Vatan*, 30 Ağustos 1957, s.5.

76 “30 Ağustos Heyecanla Kutlandı”, *Vatan*, 31 Ağustos 1958, s.1.

77 “Büyük Zaferin 36’ncı yıldönümünü kutluyoruz”, *Akşam*, 30 Ağustos 1958, s.1.

askerlik sahasında kazandığı son ve en önemli muvaffakiyet olduğuna değinmiştir. Feridun Ergin yazısında, Mustafa Kemal'in Millî Mücadele'ye başladığı günden itibaren ülkenin istikbalini hukuk kurallarına ve iktisadi gelişmeye bağlı gördüğünü ifade etmiştir. Ergin, Atatürk'ün zaferden sonra da istikbalin askerî başarılarla değil, iktisadi gayretlere bağlı olduğunu söylediğini aktarmıştır.⁷⁸

Diğer taraftan “Zafer Bayramının 37’nci yılını kutluyoruz” başlıklı haberde Orgeneral Rüştü Erdelhun, Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes’e gönderdiği telgraflarda ordunun vazifeyi yapmaya hazır bulunduğunu belirtmiştir. Zafer Bayramı’nın 37’nci yıl dönümünün bütün yurttta askerî törenlerle kutlanacağı bildirilerek İstanbul’da yapılacak tören programına dair bilgi verilmiştir. Ayrıca Vatan Caddesi’nde yapılacak olan geçit töreniyle ilgili olarak şu bilgilere yer verilmiştir:

*“Şehrimiz Vatan Caddesinde yapılacak olan geçit törenine İstanbul Valisi, Belediye Başkanı ve Garnizon Kumandanının hazır bulunan birlikleri teftişi ile, başlanacak, İstiklal Marşının çalınması, bayrağın şeref direğine çekilmesinden sonra bir subay günün mana ve önemini belirten bir konuşma yapacaktır. Askeri birliklerin geçit töreni saat 11’de başlayacak, saat 12’de Selimiye ve Fatih’ten tören atışı yapılacaktır. Saat 15’de Edirnekapı Şehitliğine ziyaret yapılacak ve gece şehirde fener alayları tertip edilecektir.”*⁷⁹

30 Ağustos Zafer Bayramı dolayısıyla İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği 2. Başkanı Dünder Akçetin, gençlik adına Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile İsmet İnönü’ye birer tebrik telgrafı göndermiştir.⁸⁰ Genelkurmay Başkanı, Büyük Millet Meclisi Başkanı Refik Koraltan’a, Millî Savunma Bakanı Ethem Menderes’e, eski muharıpler ve malul gazilere de birer tebrik telgrafı göndermiştir. Celal Bayar, Adnan Menderes ve Refik Koraltan; Genelkurmay Başkanı’nın telgraflarına karşılık vermişlerdir. Millî Savunma Bakanı Ethem Menderes orduya da bir mesaj göndererek tebrik etmiştir.⁸¹

Ahmet Emin Yalman “37 Yıl Sonra” başlıklı başyazısında otuz yedi yıl evvel Dumlupınar Zaferi’nin meyvelerinin toplanmaya başlandığını belirtmiştir. Yalman, yazısına şu sözlerle devam etmiştir:

*“Otuz yedi yılda çok şey oldu. Nice zorluğu yendik, memleketi cihazlama bakımından güzel imkânlar bulduk. İlerlemeler elde ettik. Bilhassa dış emniyet sahasında çok yol aldık fakat her iyi şeyin öz kaynağı olan milli birliği ne yazık ki elimizden kaçırdık. Her derde deva diye dört elle sarıldığımız demokrasi, bize hür münakaşanın nimetleriyle beraber dizginsiz iktidar ihtiraslarının musibetlerini de getirdi... Tanzimat, Meşrutiyet, İstiklal mücadelesi, çok partili sistem devirlerinin verdikleri bütün meyvaları hiçe indirmeğe ve bizi Tanzimat’tan evvelki karanlık günlere yeniden sürüklemeye yobazlığın saltanatını en korkunç şekliyle hortlatmaya çalışıyorlar.”*⁸²

78 Feridun Ergin, “30 Ağustos Zaferinin Yıldönümü”, *Akşam*, 30 Ağustos 1958, s.1.

79 “Zafer Bayramının 37’nci yılını kutluyoruz”, *Vatan*, 30 Ağustos 1959, s.1.

80 “Zafer Bayramının 37’nci yılını kutluyoruz”, *Vatan*, 30 Ağustos 1959, s.1.

81 “Zafer Bayramının 37’nci yılını kutluyoruz”, *Vatan*, 30 Ağustos 1959, s.5.

82 Ahmet Emin Yalman, “Otuz Yedi Yıl Sonra”, *Vatan*, 31 Ağustos 1959, s.1.

30 Ağustos, tüm yurttan coşkunun bir heyecanla kutlanmıştır; Ankara ve İstanbul'da muhteşem geçit törenleri yapılmıştır. Yapılan konuşmalarda günün anlam ve önemi ifade edilmiştir. Zafer Bayramı nedeniyle İstanbul'da bütün resmî ve özel binalar ile limanda bulunan gemiler bayraklarla süslenmiştir. Sabahın erken saatlerinden itibaren on binlerce İstanbullu 'Vatan Caddesi'nde' yapılacak töreni takip etmek için caddenin çevresini doldurmuştur. Sabah 8.45'te Taksim'de yapılan kısa törenle Cumhuriyet Abidesi'ne çelenkler konulmuş ve saat 9.10'dan itibaren Birinci Ordu Karargâhında Ordu Kumandanı Orgeneral Fahri Özdilek, İstanbul'da bulunan bakanların, milletvekillerin, generallerin, vilayet ve belediye ileri gelenlerinin tebriklerini kabul etmiştir. İlk defa askerî törenin yapılacağı Vatan Caddesi sabahın erken saatlerinden itibaren dolmaya başlamıştır. Şeref tribününde yer alan Vali ve Belediye Başkan Vekili Ethem Yetkiner ile ordu kumandanı açık bir askerî otomobille askerî birlikleri teftiş ederek Zafer Bayramı'nı kutlamışlardır.

Ayrıca İstiklal Marşı'nın çalınmasının ardından şeref direğine bayrak çekilmiştir. Ordu adına genç bir subay konuşma yapmış, daha sonra Garnizon Kumandanı Tümgeneral Cemil Tural günün mana ve önemi belirterek Türk askerine hitaben: "30 Ağustos sana aziz Atatürk'ün yadigarıdır ve sen onun ezeli ve ebedi bekçisisin." demiştir. Halkın sevgi gösterileri arasında eski muharipler ve harp malulleri, kara, deniz ve jandarma kıtaları ile motorize zırhlı birliklerin geçit töreni tam bir saat, aralıksız devam etmiştir. Karadaki geçit töreni devam ederken havada da muhtelif filolar hâlinde jet uçakları Vatan Caddesi üzerinden geçerek törene katılmışlardır. Zafer Bayramı münasebetiyle gece şehrin çeşitli yerlerinde fener alayları ve eğlenceler düzenlenmiştir.⁸³ Bu vesileyle anlaşılmıştır ki 30 Ağustos Zaferi'ni kendisini takip eden siyasi zafer ve inkılaplar tamamlamış ve Türk milleti medeni dünyadaki şerefli yerini yeniden almıştır.⁸⁴

Sonuç

30 Ağustos Zafer Bayramı, Türk İstiklal Harbi'nin önemli bir dönüm noktası olmuştur. 1922'nin 26 Ağustos'unda başlayıp 30 Ağustos 1922 gününde sona eren Büyük Taarruz, Türk ordusunun kesin galibiyeti ile neticelenmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın yönettiği bu muharebeye Başkomutanlık Meydan Muharebesi denilmiştir. Kazanılan zafer, TBMM'de, basında ve halk nazarında büyük bir coşku ve heyecanla karşılanmıştır. Başkomutanlık Meydan Muharebesi, başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere kadın, erkek, genç, yaşlı tüm Türk milletinin tek yürek hâlinde tarihe geçen özverisinin ifadesi olmuştur. Türk milleti için hürriyet ve istiklalin başlangıcı olan zafer günü Cumhuriyet tarihi boyunca coşkulu bir şekilde kutlanmaya devam etmiştir. Halk tarafından ilgi ve coşkuyla takip edilen Zafer Bayramı günleri, yurt genelinde düzenlenen çeşitli törenlerle anılmıştır. Yapılan etkinliklerde devlet protokolü de hazır bulunmuş ve günün anlam ve önemine ilişkin tebrik mesajları iletilmiştir. Resmigeçit törenlerinde orduya büyük bir ilgi ve sevgi gösteren halk tarafından ordunun yanında bulunduğu mesajı verilmiştir. Yurdun her yerinde şehirler bayraklarla süslenmiş, gece fener alayları tertip edilmiştir. Demokrat Parti döneminde İstanbul'da Taksim Meydanı bu dönemde yapılan kutlamaların merkezi olmuştur. Bayram nedeniyle İstanbul'da bütün

83 "30 Ağustos Dün Bütün Yurttan Coşkunun Bir Heyecanla Kutlandı", *Vatan*, 31 Ağustos 1959, s.1.

84 "30 Ağustos Zafer Bayramınının 28'nci Yıldönümü", *Son Posta*, 30 Ağustos 1950, s.1.

resmî ve özel binalar ile limanda bulunan gemiler bayraklarla süslenmiştir. Tören günleri erken saatlerden itibaren on binlerce İstanbullu ‘Vatan Caddesi’nde’ yapılacak töreni takip etmek için caddenin çevresini doldurmuştur. Ankara’daki törenlerde genelkurmay başkanı, beraberindeki askerî erkân ve yüksek subaylarla birlikte Atatürk’ün kabrine çelenk konulmuş ve saygı duruşunda bulunulmuştur. Ulus Meydanı’ndaki Atatürk Anıtı’na törenle çelenkler bırakılmıştır. Gazetelerde bu güne dair “Zafer Bayramı Kutlu Olsun”, “30 Ağustos Zaferi ve Atatürk’ün Vecizeleri”, “30 Ağustos Yalnız Bir Askeri Zafer Değildir”, “30 Ağustos Zafer Bayramınız Kutlu Olsun”, “Büyük Zafer”, “30 Ağustos Heyecanla Kutlandı” başlıklı manşetler atılmıştır. Gazetelerde 30 Ağustos Zaferi’ne ve bu başarıyı getiren tarihî sürece dair önemli bilgiler verilmiş, zaferin Millî Mücadele tarihinde dönüm noktası olduğuna vurgu yapılmıştır. Bu zafer, cumhuriyete giden süreçte ve cumhuriyetin tüm siyasi ve sosyal inkılaplarında, ülkenin gelecek ve refahının temellerinin atılmasında başlangıç noktası olmuştur. Verilen mesajlarda başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere Millî Mücadele’nin kahramanlarına duyulan saygı ve Türk milletinin elde ettiği kazanımlar, merasimlerde sıklıkla vurgulanan hususlar olmuş ve istiklal mücadelesinde vatan uğruna canını feda eden şehitler saygı, minnet ve şükranla anılmıştır.

Kaynakça

Arşivler

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 30.18.1.2/123.71.9.1. (14.09.1950).

BCA, 30.10.0.0/57.349.17.2. (20.08.1952).

BCA, 30.10.0.0/57.349.17.3. (20.08.1952).

BCA, 30.10.0.0/57.349.17.4. (20.08.1952).

BCA, 30.10.0.0/57.349.17.5. (20.08.1952).

BCA, 30.10.0.0/15.85.29.2. (14.08.1953).

BCA, 30.10.0-0/112.712.4.2. (29.08.1956).

BCA, 490.1.0.0/23.118.4/1. (04.09.1941).

BCA, 30.1.0.0/42.249.11/11. (16.08.1946).

BCA, 30.10.0.0/198.353.20/2. (15.08.1940).

BCA, 30.10.0.0/198.353.20/3. (15.08.1940).

BCA, 490.1.0.0/1134.137.1/2. (31.08.1944).

BCA, 490.1.0.0/ 1134.137.1/12. (31.08.1944).

BCA, 490.1.0.0/1134.137.1/18. (31.08.1944).

Sürelî Yayınlar

Akşam

Cumhuriyet

Milliyet

Son Posta

Ulus

Vatan

Zafer

Araştırma ve İnceleme Eserler

AKANDERE, Osman, v.d., *Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Eğitim Yay., Konya 2018.

AKBAŞ, Rahmi, *Mareşal Fevzi Çakmak*, Ötüken Yay., İstanbul 2008.

ALPASLAN, Hüseyin, *Milli Mücadele Döneminin Mihenk Taşları*, 1. Basım, Gece Kitaplığı, Ankara 2021.

ARIKAN, Nejat, “30 Ağustos Zaferi”, Vatan, 30 Ağustos 1957.

ATATÜRK, Kemal, *Nutuk 1919-1927*, Bugünkü Dille Yay. Haz: Zeynep Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2005.

ATAY, F. Rıfki, *Çankaya*, Pozitif Yayınları, İstanbul.

AYDEMİR, Şevket S. *Tek Adam Mustafa Kemal (1919-1922)*, 28. Basım, Cilt: II Remzi Kitabevi, İstanbul 2011.

BELEN, Fahri, *Türk Kurtuluş Savaşı*, Edt. Nihal Metin.2. Baskı, Yay. Haz. Enis Şahin, Yeditepe Yay., İstanbul 2020.

COŞAR, Ömer S., “30 Ağustos Yalnız Bir Askeri Zafer Değildir”, Cumhuriyet, 30 Ağustos 1955.

ENGİN, Emel, Vahdettin ENGİN, *Sorularla Milli Mücadele Tarihi*, 1. Baskı, Yeditepe Yay., İstanbul 2019.

EREM, Ali R. “Eşsiz Zaferin Yıldönümünde”, Ulus, 30 Ağustos 1953.

ERGİN, Feridun, “30 Ağustos Zaferinin Yıldönümü”, Akşam, 30 Ağustos 1958.

EVSİLE, Mehmet, *Milli Mücadele Tarihi*, 1. Baskı, Etüt Yay., Samsun, 2012.

FENİK, Mümtaz F., “30 Ağustos’un Verdiği Ders”, Zafer, 30 Ağustos 1950.

İNAL, Halil İbrahim, *Milli Mücadele Tarihi*, 1. Baskı, Nokta Kitap Yay., İstanbul 2008.

İNÖNÜ, İsmet, *Hatıralar*, Yay. Haz. Sabahattin Selek, Bilgi Yay., 2. Basım, Ankara 2006.

KARACAN, Ali N., “30 Ağustos’un Manası”, Milliyet, 30 Ağustos 1950.

KARANAKÇI, Safaeddin, “Zafer Bayramı”, Vatan, 30 Ağustos 1956.

KİLİ, Suna, *1960-1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler*, 1. Baskı

, Boğaziçi Üniversitesi Yay., İstanbul, 1976.

KÖYLÜ, Murat, *Kurtuluşun Gölgedeki Kahramanları*, 1. Baskı, Fark Yayınları, Ankara 2007.

ÖZALP, Kâzım, *Milli Mücadele (1919-1922)*, 4. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1998.

ÖZSOY, Osman, *Kurtuluş Savaşı (1918 -1923)*, Timaş Yay., 2. Baskı, İstanbul, 2007.

REEL, Ahmed H. , “33 Yıl Önce Bugünlerde”, Cumhuriyet, 30 Ağustos 1955.

SADAK, Necmeddin, “Bizi Affet”, Akşam, 30 Ağustos 1951.

TUNÇAY, Mete v.d., *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908- 1980*, Cem Yay., İstanbul 1990.

TURAN, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi*, 2. Kitap, 5. Basım, Bilgi Yay., Ankara 2017.

TÜLBENTÇİ Feridun F., “Büyük Zafer”, Vatan, 30 Ağustos 1956

VANDEMİR, Baki “30 Ağustos Zaferi ve Atatürk’ün Vecizeleri”, Cumhuriyet, 30 Ağustos 1952.

YALÇIN Durmuş v.d., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Atatürk Araştırma Merkezi Ankara 2004.

YALMAN, Ahmet E. , “Otuz Yedi Yıl Sonra”, Vatan, 31 Ağustos 1959.

YÜCEL, Hasan A., “Hürriyet İçin Hürriyetsizlik”, Cumhuriyet, 30 Ağustos 1952.